

18. Laviosa-Braithwaite, S. *Universals in translation* / Sara Laviosa-Braithwaite // Baker M. (ed.) / Routledge's Encyclopedia of Translation Studies. – London and New York : Routledge, 1998.

Дата надходження до редакції – 3.10.2016 р.
Дата затвердження редакцією – 20.10.2016 р.

УДК 811.161.2:141.338:616.3

*Шевченко Л.І.,
Шматко В.І.*

СИНКРЕТИЗМ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НАУКОВІЙ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МЕДИЧНОГО ЗНАННЯ

Анотація. У статті проаналізовано домінуючу характеристику сучасної стоматологічної термінології – синкретизм. Апробовано тезу щодо "нерозрізняювальної цілісності" у фаховій метамові медичних термінопонять (загальних і спеціальних), а також термінів суміжних галузей знання, що фармакологічно й технологічно забезпечують стоматологічну теорію і практику. Розглянуто аспекти лексико-семантичного і понятійного паралелізму стоматологічних термінів української та англійської мов.

Ключові слова: стоматологія, стоматологічна терміносистема, синкретизм стоматологічної термінології, метамова науки, теоретична і практична медицина, загальнонаукова термінологія, спеціальна термінологія.

Інформація про авторів: Шевченко Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор; завідувач кафедри стилістики та мовної комунікації; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. E-mail: style_m_k@ukr.net;

Шматко Володимир Іванович – кандидат медичних наук, доцент; доцент кафедри дитячої терапевтичної стоматології та профілактики стоматологічних захворювань; стоматологічний факультет; Національний медичний університет імені О.О. Богомольця.

*Shevchenko L.I.,
Shmatko V.I.*

SYNCRETISM OF DENTAL TERMINOLOGY IN SCIENTIFIC REPRESENTATION OF MEDICAL KNOWLEDGE

***Abstract.** The article touches upon the problem of syncretism as dominant characteristic of modern dental terminology. The authors investigate the integrity of medical terms in the scientific metalanguage with the terms of other branches of professional knowledge, that technologically and pharmacologically provide dental theory and practice. The aspects of lexical-semantic and conceptual parity of dental terms in Ukrainian and English languages are also analyzed in the article.*

***Keywords:** stomatology, dental terminological system, syncretism of dental terminology, metalanguage of science, theoretical and practical medicine, general scientific terminology, special terminology.*

***Information about authors:** Shevchenko Larysa Ivanivna – doctor of philology, professor; head of the department of stylistics and language communication; Institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university. E-mail: style_m_k@ukr.net;*

Shmatko Volodymyr Ivanovych – candidate of medical sciences, associate professor; associate professor of department of pediatric dentistry and prevention of dental diseases; stomatological faculty; National O.O. Bohomolets medical university.

*Шевченко Л.И.,
Шматко В.И.*

СИНКРЕТИЗМ СТОМАТОЛОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В НАУЧНОЙ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ МЕДИЦИНСКОГО ЗНАНИЯ

***Аннотация.** В статье проанализирована доминантная характеристика современной стоматологической терминологии – синкретизм. В категориях современного терминоведения рассмотрен тезис о целостности специального метаязыка медицины, комплекса его понятий (общенаучных и специальных), а также терминов других*

отраслей научного знания, фармакологически и технологически обеспечивающих стоматологическую теорию и практику. Определены и рассмотрены некоторые аспекты лексико-семантического и понятийного параллелизма стоматологических терминов в украинском и английском языках.

Характеристики системности, функциональной вариативности, понятийной диффузии и др. анализируются в терминосистеме стоматологии как определяющие синкретизм исследуемой терминологии.

Ключевые слова: стоматология, стоматологическая терминосистема, синкретизм стоматологии, метаязык науки, теоретическая и практическая медицина, общенаучная терминология, специальная терминология.

Информация об авторах: Шевченко Лариса Ивановна – доктор филологических наук, профессор; заведующая кафедрой стилистики и языковой коммуникации; Институт филологии; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. E-mail: style_m_k@ukr.net;

Шматко Владимир Иванович – кандидат медицинских наук, доцент; доцент кафедры детской терапевтической стоматологии и профилактики стоматологических заболеваний; стоматологический факультет; Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца.

Поняття синкретизму в термінознавстві характеризує загальні тенденції розвитку наукової мови, що особливо інтенсивно виявляються з початку ХХ ст. Зважаючи на відносну новизну поняття синкретизму в науковій метамові й водночас полісемію, що пов'язана з історією запозичення та еволюцією значення слова [6, с. 560], поняттєвий обсяг синкретизму як загальнонаукової категорії пов'язується з поєднанням різнорідних елементів / компонентів / складників у формально нерозрізняльну цілісність.

У стоматологічній терміносистемі сформульована "нерозрізняльна цілісність" є генетичною характеристикою фахової метамови, тому що традиційно терміноряд об'єднує власне медичні поняття й терміни, а також суміжні

фармакологічне й термінологічне забезпечення стоматологічної практики.

Зауважимо й на тому, що загальна медична термінологія, як особлива поняттєва сфера наукового знання, є універсальною системою базових понять, що також спираються на окремі фундаментальні підсистеми термінів – анатомічну, фізіологічну та ін. А отже, *a priori* базова медична підсистема є синкретичною, дифузною для нових знань та їх понятійно-термінологічних репрезентацій. Власне, метафора "древа пізнання", часто використовувана як унаочнення до еволюції інтелектуальної свідомості, чи не найближче характеризує медицину – в її витоках, стадіальному розвитку, розгортанні спеціальних локусів знання й формуванні відповідних фахових сегментацій – основних (терапія, хірургія, педіатрія, гінекологія, стоматологія та ін.) і спеціалізованих, зокрема у стоматології науково опрацьованими є ортопедія, ортодонція, терапевтична стоматологія та інші напрямки фахового стоматологічного знання.

Стоматологічна термінологія в дискурсі пізнаваної медичної системи є розгалуженим і строго організованим комплексом понять, який всебічно характеризує анатомічні, фізіологічні, патофізіологічні та ін. особливості ротової порожнини людини / біологічних істот, причини захворювань, діагностику і методи лікування хвороб, а також пропедевтику і профілактику у стоматології.

З огляду на визначений вище комплекс різнорівневих наукових напрямків і практик, що їх вивчає стоматологія, синкретизм постає домінантним принципом формування термінології цієї медичної галузі. Сучасний професіонал із очевидних причин відповідності актуальному розвитку знання не може не володіти базовим термінорядом фундаментальних медичних напрямків, що визначають його фахову компетенцію. Логічно, отже, що базовий терміноряд у стоматології системно об'єднує різні розділи теоретичної та клінічної медицини, фармакології, медичної техніки й великого числа суміжних наук, як уже зазначалося вище. Серед них не тільки біологія,

психологія, генетика й інші близькі за об'єктністю сфери наукових досліджень, але й виниклі у новому часі пошукові перетинання з фізикою, хімією, науками про навколишнє середовище, матеріалознавством та ін.

Характеристика синкретизму стоматологічної термінології водночас поширюється і на фармакологію – лікарські препарати (хімічні речовини і рослинну сировину), які супроводжують стоматологічну практику або її академічне осмислення. Відтак, стоматологічна терміносистема є рухливою, відкритою, базисно співмірною з іншими **терміносистемами медицини, актуалізованою щодо понять різних галузей наукового знання** (що комплексно характеризують об'єктність і предметність стоматології), **поліфункціональною** з погляду спектру стоматологічних напрямків (терапевтична стоматологія, хірургічна стоматологія, ортопедична стоматологія та ін.), які сформувалися й активно розвиваються в сучасній медицині. Названі характеристики, на наш погляд, і визначають синкретизм стоматології як домінуючу характеристику спеціальної галузі знання, що складаються з наукових понять різних рівнів.

Передусім це загальна наукова термінологія спеціальних сфер пізнання, що в аспекті структуризації стоматологічної терміносистеми відбиває метонімічний принцип організації. Йдеться про множинні вербалізовані репрезентації знання про людину, її місце в екосистемі й науковотехнічній моделі цивілізації, соціокультурні й інші мотивації способу життя, що здатні впливати на аналізований медициною стан ротової порожнини, методи діагностики захворювань, технологічного й фармацевтичного забезпечення медичної практики та ін. Відтак у стоматології статусу одиниць системного порядку набувають терміни новітніх галузей знання та людської діяльності, такі як *бренднейм* (англ. *brand name*) – зареєстрована патентована назва лікарського засобу, *екранована камера* (англ. *Faraday cage*), *фідбек* (англ. *feedback*) – зворотний регуляторний механізм, *ефект звикання* (англ. *habituation effect*), *жорстке випромінення*

(англ. *hard radiation*), *шкідливий фактор* (англ. *hazard*) чи *шкала небезпеки/ризик* (англ. *hazard rating*) та ін.

Названі терміни розширюють і доповнюють традиційні для стоматологічної терміносистеми загальні поняття, що супроводжують медичну діяльність, такі як: *гарячеповітряна камера* для дезінфекції (англ. *heated chamber*), виробнича травма (англ. *industrial accident*) чи *м'ята перцева / Mentha piperita* (англ. *brandy mint*), *любка дволиста/ фіалка ніжна/ Planthera bifolia Rich* (англ. *butterfly orchid*), *календула / нагідки / Calendula officinalis* (англ. *calendula*) – суміжний зі стоматологічним ботанічний терміноряд, рівно як і такі поняття як *марля* (англ. *butter muslin*), *індуктор* (англ. *inductor*) та ін. – їх чисельність, варіативність і частота використання залежать від ряду причин: наукової / практичної діяльності, конкретної комунікативної ситуації, інших об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Інший рівень актуалізованої у стоматології загальнонаукової термінології становлять полісемантичні поняття, що диференціюються за різними галузями знання. До їх ряду належать, зокрема, такі, як: *бор* (стомат.) і *трепанацийне свердло* (хірур.), що формально є різними лексемами в українській мові, проте в міжнародній системі термінопонять позначаються одним словом (порівн. англ. *bur*, яке об'єднує названі терміни). Аналогічно представлений ряд термінопонять: *міжклітинний місток*, *верхня частина (спинки носа, перенісся)*, *мостоподібний зубний протез*, що об'єднуються спільним англійським терміном *bridge* і мають в міжнародних терміносистемах віднесеність до різних галузей медичної науки.

Наголосимо й на тому, що навіть у межах стоматологічної метамови англійський термін *bridge* має численні понятійні модифікації, які його уточнюють або уконкретнюють. Так, *цемент для фіксації мостоподібного зубного протеза* (англ. *bridge cement*), *фасетка комбінованого зубного протеза* (англ. *bridge facing*), опорний елемент мостоподібного зубного протеза (англ. *bridge retention*) та ін. І навіть узагальнене поняття *bridgework* має ряд відповідників, до яких входять:

.....

протезування (як узагальнена назва певного виду стоматологічної роботи); *заміщення дефекту* (будь-якого, не тільки медичного); *мостоподібний зубний протез*; *виготовлення мостоподібного зубного протеза* та ін.

Синкретизм стоматологічної термінології в її проекції на загальну медичну термінологію не вичерпується окремими словоформами, а має системний характер. Названа характеристика в цілому свідчить про дифузію термінопонять у медицині, що зумовлено вочевидь й історично, й соціокультурно й, насамперед, об'єктністю науки, про що вже згадувалося. Із цього погляду функціонально синкретичними є термінопоняття *больовий* / *болісний* / *болючий* (англ. *algescic*), *підвищена чутливість до болю* (англ. *algescic*), *больова чутливість* (англ. *algescic*), які об'єднуються спільною англійською номінацією *algescic* та використовуються як у стоматології, так і в інших сферах медичної діяльності. Чи представлений у фаховому спілкуванні за цією ж моделлю семантичної спорідненості терміноряд *підвищений страх болю* (англ. *alophobia*), *болісний спазм* (англ. *algospasm*) та ін.

Важливою (і недостатньо розробленою в термінознавстві) особливістю такого типу синкретичності загальної медичної термінології та її фахового сегменту – стоматологічної термінології є генетична спорідненість із метамовою міжнародних терміносистем. Українсько-англійські термінологічні паралелі, запропоновані в нашому викладі, дозволяють спостерігати вихідну лексико-граматичну модель англійського терміна, аналізувати полісемантему термінопоняття й відповідно спостережений **функціональний синкретизм**. Особливо за умови, що в українській мові фахові поняття міжнародної медичної терміносистеми не завжди вербалізуються в одній словоформі, а також можуть передаватися стійкими словосполученнями чи описовими конструкціями (пор., зокрема, англ. *alginate* – укр. *альгінат*, *зліпкові мас*; англ. *alginate impression* – укр. *відтиск альгінатною масою*; англ. *calculus* – укр. *конкремент*, *камінь/зубний камінь* / *тверді назубні відкладення* або англ. *calcoglofule*

– укр. *включення в утворюваному дентині*; англ. *calcoïd* – укр. *пухлина зубної пульпи* та ін.).

Аналіз синкретизму стоматологічної термінології розгортається й у площині полісемантичності терміна, який у різних фахових підсистемах може мати водночас кілька понятійних відповідників. Так, *адгезія* (англ. *adhesion*) – це 1. Адгезія, злипання; склеювання; з'єднування; зчеплення; 2. Зрошення; спайка; спайкоутворення; 3. Заживлення, (про рану) загоєння; 4. Молекулярне притягання [5, с. 21]. Стоматологічний локус терміносистеми визначається в таких випадках традицією використання, опрацьованістю терміноряду, актуалізацією певних значень у зв'язку з розвитком знання або медичної практики, за певних умов – фаховою культурою стоматологів.

Характеристика синкретизму з очевидних причин поширюється й на основну, фахову стоматологічну термінологію як один із рівнів системи в цілому. Спеціальні терміни *суміжні зуби* (англ. *adjacent teeth*), *контактні поверхні* (англ. *adjoining surfaces*), *дротяний фіксуєчий обідок нижнього знімного протеза* (англ. *adjustable wire rim*), *час прорізування зубів* (англ. *age of tecthing*), *стоматологічна установка з повітряною турбіною* (англ. *hatchet*) та ін. відносяться до стоматології взагалі й конкретної стоматологічної спеціальності зокрема.

Водночас, як й інші медичні терміни – вербалізовані поняття суміжних галузей медичного знання, а також термінологія загальнонаукова і тих сфер науки, що забезпечують пізнавальний та інструментальний розвиток стоматології – спеціальна стоматологічна термінологія входить до нерозрізювальної цілісності, домінантною характеристикою якої є синкретичність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авербух К.Я. Общая теория термина : комплексно-вариологический подход / К.Я. Авербух. – Иваново, 2005. – 260 с.
2. Володина М.Н. Теория терминологической номинации / М.Н. Володина. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 268 с.

3. Дидик-Меуш Г.М. Медична номенклатура в пам'ятках української мови XVI – XVIII ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Г.М. Дидик-Меуш – Львів, 2001. – 19 с.
4. Д'яков А.С. Основи термінотворення / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К. : Academia, 2000. – 348 с.
5. Новий англо-український медичний словник : Близько 75 000 термінів/ За ред. Ривкіна В.Л., Бенюмовича М.С. ; Відп. ред. Л.І. Шевченко, В.І. Шматко. – К. : АРІЙ, 2007. – 784с.
6. Новий словник іншомовних слів : близько 40000 слів і словосполучень / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Дем'янюк ; За ред. Л.І. Шевченко. – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с.

REFERENCES

1. Averbuh K.Y. *General theory of the term : complex and variological approach* [Obshchaya teoriya termina: kompleksno-variologicheskij podhod : kompleksno-variologicheskij podhod] / K.Y. Averbuh. – Ivanovo, 2005. – 260 s.
2. Volodina M.N. *Theory of terminological nomination* [Teoriya terminologicheskoy nominacii] / M.N. Volodina. – M. : Izd-vo MGU, 1997. – 268 s.
3. Didik-Meush G.M. *Medical nomenclature in the monuments of Ukrainian language of XVI-XVIII cent.* [Medichna nomenklatura v pamyatkah ukrajins'koji movi XVI – XVIII st.] : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : spec. 10.02.01 / G. M. Didik-Meush – Lviv, 2001. – 19 s.
4. Dyakov A.S. *The fundamentals of terms' creation* [Osnovi terminotvorennya] / A.S. Dyakov, T.R. Kiyak, Z.B. Kudel'ko. – K. : Academia, 2000. – 348 s.
5. *New English-Ukrainian medical dictionary* [Novij anglo-ukrajins'kij medichnij slovnik] : Bliz'ko 75 000 terminiv / Za red. Rivkina V.L., Benyumovicha M.S. ; Vidp. red. L.I. Shevchenko, V.I. Shmatko. – K. : ARIJ, 2007. – 784 s.
6. *New dictionary of foreign words* [Novij slovnik inshomovnih sliv] : bliz'ko 40000 sliv i slovospoluchen / L.I. Shevchenko, O.I. Nika, O.I. Hom'yak, A.A. Dem'yanyuk ; Za red. L.I. Shevchenko. – K. : ARIJ, 2008. – 672 s.

Дата надходження до редакції – 22.10.2016 р.
Дата затвердження редакцією – 20.11.2016 р.